

"אשה" ולא "חצי אשה"

ראשי פרקים

- I.
- א. מחלוקת הבבלי והירושלמי.
- ב. השאלות על המחלוקת הני"ל.
תירוץ השאלה הראשונה.
תירוץ השאלה השנייה.
הסוגיות בקידושין ובגיטין.
מח' הראב"ד והרשב"א.
הסבר מח' הראשונים ע"פ הר"ן בנדריס.
- ג. ישוב דבריו לפ"ז.
- II.
- הסבר בשיטת הרמב"ם.
הקושיות.
פ"י הרמב"ם בגמ'.
ישוב דבריו בפ"ז.

I.

א. מחלוקת הבבלי והירושלמי

איתא במשנה¹: "המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני ר' אליעזר מתיר וחכמים אוסרים" מבואר בגמ'² שהמלה "אלא" במשנה פירושה "חוץ". בהמשך מקשה הגמ'³: "ומתני דאוקימנא בחוץ מאי טעמא דר"א? א"ר ינאי משום זקן אחד אמר קרא: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, אפילו לא התירה אלא לאיש אחר הרי זו מגורשת ורבנן⁴ האי איש, לכל איש ואיש". והיינו, ר"א מתיר גירושין כאלו למרות שהבעל לא התיר אותה לכל העולם, בגלל שהפסוק שמשמעו שאפי' אם התיר את אשתו לאיש אחד – הרי זו מגורשת. רבנן שפסלו גירושין אלו למדו מהפסוק שצריך שתהיה מותרת לכל העולם ואם לא – אינה מגורשת. בהמשך: "בעי ר' אבא בקדושין היאך?⁵ תבעי לר"א תבעי לרבנן. עד כאן לא קאמר ר"א הכא אלא משום דכתיבי קראי, אבל התם קנין מעליא בעינן או דלמא ויצאה והיתה? תבעי לרבנן עד כאן לא קאמרי רבנן הכא אלא דבעינן כריתות וליכא, אבל התם

1. גיטין דף פ"ב ע"א.
2. שם, דף פ"ב ע"ב.
3. שם.
4. יש מפרשים – רבנן שהיו בימי ר' ינאי ולא רבנן שחולקים על ר"א.
5. הכונה: – התקדשי לי ליאסר על כל העולם חוץ מפלוני, מהו?

קנין כל דהו, או דלמא ויצאה והיתה! לבתר דאיבעיא ליה הדר פשטה בין לר"א בין לרבנן בעינן ויצאה והיתה". פי' בתר דאיבעיא הדר פשטיה ר' אבא בעינן ויצאה והיתה, דהיינו, לר"א שהמקדש אשה ואסרה רק לאדם אחד בעולם הרי היא מקודשת. ולרבנן אם לא אסרה על כל העולם אינה מקודשת. ושווים בזה קידושין לגרושין לכו"ע.

בירושלמי, איתא⁶: "אמר רבי אילי טעמא דרבי אליעזר: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, אפילו לא התירה אלא לאדם אחד". ומקשה הירושלמי: "שמועתא רובא ממתניתא. מתניתא אמרה בשהותרה לכל ואסרה לאדם אחד שמועתא אמרה כשאסרה לכל והתירה לאדם אחד?" והירושלמי ממשיך: "מה טעמא דרבי אליעזר מיתה מתרת וגט מתיר מה מיתה מתרת ומחצה אף גט מתיר מתי ומחצה. מה טעמא דרבנן: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר היקש יציאה להוייתה. מה הוייתה אין לה הויה אצל אחר אף יציאתה אין לה יציאה אצל אחר".

וב"קרבן העדה" מפרש בשיטת רבנן⁷: "מה קדושין אם אמר הרי את מקודשת לי ותיאסר לכל אדם חוץ מפלוני ודאי דאינן קדושין אף גט אם אינו גט לכל אדם אינו גט". ולמרות שפירש הגמ' לא מוסבר עד תומו ב"קרבן העדה". בכל זאת בולט לפי דבריו, שהירושלמי חולק על הבבלי. לפי הירושלמי, המקור לפי רבנן לפסול גרושין לחצאין, הוא מקדושין, שאינה מקודשת אם מקדש חוץ מפלוני. ולפי הבבלי, הפסול של גירושין לחצאין זהו שיוור בגט הנלמד מהפסוק "איש", שצריך להתירה לכל העולם. ואם לא – הרי זה חסר בכריתות. ומתוך ההיקש לומדים את המח' בקדושין. יוצא א"כ שיש מח', לפי רבנן, איזה מקרה הוא הפסול ה"מקורי", ואיזה מקרה לומדים מהיקש.

לפי הירושלמי, אנו צריכים לשאל שאלה פשוטה: מה המקור לפסול קדושין לחצאין? לפי הבבלי, ניחא, שהרי לומדים קדושין לחצאין מגרושין, וגרושין לומדים מגזיה"כ, אך לפי הירושלמי, מנין שא"א לקדש לחצאין? חלק מהאחרונים נשאר בצי"ע על שאלה זו, או שגרסו נוסחאות אחרות בדברי הירושלמי. ב"קרבן העדה" אמנם גרס, כפי שמובא לעיל, לא שינה כלום. ולכן נראה להסביר שהפסול של קדושין לחצאין לא נובע משיוור כמו שראינו לפי הבבלי בגירושין לחצאין, אלא יש פסול מיוחד בקדושין, שפוסל קידושין המשאירים את האשה מותרת לאיש אחד בעולם, וזהו פסול "חצי אשה". והיינו דכתיב⁸: "כי יקח איש אשה", ואבוי מביא את הדרשה: אשה ולא חצי אשה. ומתוך זה אפשר להסביר שכשאדם מקדש אשה ומשאיר אותה מותרת לחלק מהעולם, הרי זה כאילו בסופו של דבר, לא מקדש קדושין גמורים.

ב. שאלות על המחלוקת הנ"ל

לפי זה יוצא, שיש מח' בין הבבלי להירושלמי, מה הפסול בקניני אישות לחצאין. לפי הבבלי הפסול בגרושין לחצאין הוא שיוור בגט, וממנו נלמד פסול שיוור בקדושין. ולפי הירושלמי, הפסול בקדושין לחצאין הוא: "חצי אשה" וממנו נלמד הפסול של גירושין לחצאין, ע"י היקש.

אבל, אם כך היא המח', נצטרך לשאל שתי שאלות:

1. למה הירושלמי לא למד בבבלי, שהפסול בגירושין הוא שיוור בגט, הרי פשטות הדברים שאם אומרים מותרת לכל חוץ מפלוני, זהו שיוור בגט ולא באשה. ולכן למה הירושלמי לא למד כך בגירושין, והיה צריך ללמוד מקדושין לחצאין לענין גרושין לחצאין?

6. ירושלמי גיטין פרק ט' הל' א'.

7. שם ד"ה "ה"ג הקיש יציאתה..."

8. דברים פרק כד פסוק א.

2. א. איך "אסורה לכל חוץ מפלוני" יכול להיות "חצי אשה", הרי משמעות המילים היא, שאיש משייר בקדושין ולא באשה?
ב. אם יש מקום להסביר "חצי אשה" בקדושין, מדוע הבבלי נצרך ללמוד מהיקש ולא מדין "חצי אשה"?

תירוץ השאלה הראשונה

ונראה לתרץ את השאלה הראשונה, ע"פ ההבדל בשקלא וטריא בין הבבלי לירושלמי. הבבלי למד שהמחי בין ר"א ורבנן היא לגבי דרשת המלה "איש"; לכמה אנשים צריכה להיות מותרת. לפי הירושלמי, אין מחי בדרשת הפסוק "והיתה לאיש אחר". כדי לדון אם יש פסול של שיור בקנין, צריכים להגדיר את הקנין עצמו, ובזה נחלקו ר"א ורבנן לפי הבבלי. ר"א סובר ש"קנין גירושין", הגט, צריך רק להתירה לאדם אחד, ולכן אין זה שיור בקנין. אבל לפי רבנן הגט צריך להתירה לכל העולם, ואם לא — זהו שיור בקנין וחסר בכריתות. אולם לכו"ע ישנו פסול הנקרא שיור בקנין ורק צריך לדון מתי הווי שיור. ולפי הירושלמי, ר"א ורבנן לא נחלקו בהגדרת הקנין של גט, ולכן לא יכול להיות לפי הרבנן שהפסול בגירושין לחצאין הוא שיור בגט. ולכן הירושלמי היה צריך למצוא פסול אחר לפי הרבנן בגט, ופסול כזה שאינו תלוי בהגדרת הקנין שאותו מפקיע הגט. ולכן נצרך לטעם "חצי אשה".

תירוץ השאלה השנייה

כדי לתרץ את השאלה השנייה, דהיינו מה המחלוקת בין הבבלי לירושלמי, אם בקדושין לחצאין ישנו פסול "חצי אשה", אנו נצטרך למצוא את הגדרת הפסול "אשה ולא חצי אשה".

הסוגיות בגיטין ובקדושין

איתא בגמ' בקדושין⁹: "אמר רבא: התקדשי לי לחצי" — מקודשת. חציך מקודשת לי — אינה מקודשת. אמר ליה אביי לרבא: מאי שנא חציך מקודשת לי דאינה מקודשת — אשה אמר רחמנא ולא חצי אשה. ה"נ איש אמר רחמנא ולא חצי איש? אמר ליה: הכי השתא? התם אתתא לבי תרי לא חזיא, אלא גברא מי לא חזי לבי תרי? והכי קאמר לה דאי בעינא למינסב אחריתי נסיבנא. ונראה מפשטות הגמ' שרבא מחלק בין חציך מקודשת שאינה מקודשת, למקודשת לחצי שמקודשת. בחציך מקודשת לי ברור שהוא מקדש רק חצי אשה, מפני שנאסרת לאחרים ולכן הווי פסול "חצי אשה". אך מקודשת לחציך, מקודשת מפני שיתכן שכוונתו במשפט זה היא, שברצונו לשאת אשה נוספת. הגמ' בגיטין¹⁰ שואלת: מה הדין אם חצי עבד חצי בן חורין מקדש אשה בת חורין? והגמ' אומרת: "את"ל בן ישראל שאמר לבת ישראל אתקדשי לחציך מקודשת דחזיא לכוליה הא לא חזיא לכוליה. ואת"ל בן ישראל המקדש חצי אשה אינה מקודשת דשייר בקנינו והא עבד לא שייר בקנינו". וב"גליון השי"ס", רע"א מצטט ירושלמי בפסחים¹¹ שמביא מחלוקת אמוראים: "ר' חייה בשם ר' יוחנן מי שחציו עבד חציו בן חורין, קדש אשה אין חוששין לקידושין, ודכוותה גירש אין חוששין לגירושין. שמואל אמר חוששין לגירושין. אתניא שמואל כר' יודה דתנינן תמן גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין ר' יודה

9. קדושין דף ז' ע"א.

10. גיטין דף מ"ג ע"א.

11. פ"ח ה"א.

מחייב וחכמים פוטרין". ונראה דכונת רע"א להגיד שהספק שמצאנו בבבלי הוא באמת מתלוות בירושלמי.

זאת אומרת, לפי הצד הראשון, שממנו רצינו לפשוט את הספק בחצי עבד, שמקודשת הגמי ענתה שבמקודשת לחצי, מקודשת, דהוא חזיא לכוליה, אבל חצי עבד דלא חזיא לכוליה יהיה פסול. וזהו כמאן דאמר בירושלמי – פסול. כפי ש"קרבן העדה" מסביר¹² "דה"ל כמקדש חצי אשה". אמנם לפי הצד השני בבבלי שסובר, חציין מקודש לי – אינה מקודשת, בגלל ששייר בקנינו, והא עבד לא שייר? אזי חצי עבד שקדש אשה היה צריך להיות מקודשת, מפני שאין פסול שיור. וכן לכאורה אין פסול "חצי איש" בחצי עבד. וזה כשיטת שמואל בירושלמי, שאומר, שאין פסול כלל של חצי איש לגבי חצי עבד חצי בן חורין שקדש.

מח' הראב"ד והרשב"א

ולפי ההבנה הזאת בגמי בגיטין, יוצא שהגמי בקדושין סוברת כאחד הצדדים בגמי בגיטין. שהרי הגמי רצתה לדמות את הפסול בחציין מקודשת לי שזהו פסול "חצי אשה", לפסול של חצי עבד שיהיה פסול מטעם "חצי איש". ולכן תירצה הגמי, שדלמא הפסול בחציין מקודשת לי זהו פסול שיור בקנין אבל עבד לא שייר.

יוצא שלפי הבבלי ישנן שתי גישות אפשרויות להבין את הפסול של חציין מקודשת. אבל הגמי בקדושין, אמרה: "...אמר ליה אביי לרבא מאי שנא חציין מקודשת לי דאינה מקודשת אשה אמר רחמנא ולא חצי אשה הי"א איש אמר רחמנא ולא חצי איש. א"ל הכי השתא התם איתתא לבי תרי לא חזיא. אלא גברא מי לא חזי לבי תרי. וה"ק לה דאי בעינא למינסב אחריתי נסיבנא". וכפי שהסברנו, רבא עונה לאביי שאי אפשר להשוות "חצי אשה" ל"חצי איש". התורה פסלה "חצי אשה" בגלל שאשה שחציה מקודשת גם "חצי השני" נאסר על שאר העולם. ולכן אנו דורשים "אשה ולא חצי אשה". אבל לגבי איש, אנו יודעים שאיש אחד מותר בשתי נשים, ולכן אין סיבה לפסול "חצי איש" מפני שכל פעם שמקדש לחציו נאמר שכוונתו רק שיוכל לקדש אשה נוספת. אבל יוצא מזה שאם ברור שהוא לא התכוין לקדש אשה נוספת, אזי יהיה פסול מטעם "חצי איש". וזהו חצי עבד חצי בן חורין, שאסור באשה נוספת, ולכן מקדש אותה לחציו זהו פסול. ולכן הגמי בקדושין פושטת את הספק בגמי בגיטין, שחצי עבד שקדש אינה מקודשת.

כל זה, אמנם, הוא רק לפי שיטת הראב"ד¹³, שלומד בגמי בקדושין, שרבא עונה לאביי, שאמנם חציין מקודשת לי זהו פסול "חצי אשה". אבל מקודשת לחצי אינו דומה לזה, שהרי ידוע לנו שהתורה לא מנעה איש מלשאת ב' נשים, ולכן מסתמא כוונתו שיוכל לשאת אשה נוספת. וכמו שכי, הגמי פשטה שפסול חציין מקודשת נובע מ"חצי אשה", ולכן עבד יהיה פסול מאותו טעם – "חצי איש".

הרשב"א¹⁴ אמנם מקשה על הראב"ד כמה קושיות, שאי אפשר להגיד שחצי עבד חצי בן חורין שקדש אשה לא הוי קדושין. ולכן הרשב"א מסביר את הגמי בקדושין בצורה אחרת: "והכא ה"ק התם איתתא לבי תרי לא חזיא, כלומר לאו טעמא דידי משום אשה ולא חצי אשה כדקס"ד, אלא משום שיורא דמשייר בקנינו". זאת אומרת שרבא עונה לאביי שחציין מקודשת – אינה מקודשת, בגלל שיש שיור בקדושין. ולא מטעם "חצי אשה", ולכן הוא מסביר שמקודשת לחצי – מקודשת, מפני שלא שייר בקנין: "דה"ק לה אי בעינא למינסב אחריתי נסיבנא. והיכי דמי חצי איש כגון דמפרש לה לחצי ממם ולא לכולו".

12. "קרבן העדה" ד"ה "אין חששין לקדושיו".

13. הו"ד ברשב"א דף ז' ע"א.

ויוצא א"כ מהרשב"א שני דברים: 1) הרשב"א שלומד שהפסול בחציך מקודשת הוא מטעם שיוור בקנין, לומד שחצי עבד דלא שייר בקנינו אם מקדש בת חורין מקודשת. 2) הרשב"א אומר שפסול חצי איש זהו "כגון דמפרש לה לחצי ממש ולא לכולי". הראב"ד לעומתו לומד שהפסול של חציך מקודשת לי זהו פסול "חצי אשה", ולכן חצי עבד שגם כן לא חזיא לב תרי, אם קדש בת חורין אינה מקודשת. וכן הראב"ד לומד שפסול "חצי איש" זהו חצי עבד: "ואיש למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין שקדש דהתם הוי ודאי חצי איש", ולכן יוצא שהכל נובע ממחלוקת הרשב"א והראב"ד, אם יש פסול חצי איש בחצי עבד (לפי הראב"ד יש, ולפי הרשב"א אין).

הסבר במח' הראשונים ע"פ הר"ן בנדרים

כדי להבין את המחלוקת הנ"ל נצטרך לדון בפסול זה של "חצי איש" וכד'. האם זהו פסול במעשה הקנין, כלומר שהקדושין צריכים להעשות ע"י אדם "שלם", ולא על ידי "חצי איש", או שמצד מעשה הקנין אין מניעה שרק "חצי איש" יקדש. אלא שזוהי כעין גזה"כ שבגו"ק. צריכים להיות משני הצדדים "אדם שלם", ואם ישנו שיוור באחד הצדדים, הקדושין או הגירושין לא תקפים, ויבואר להלן.

ובעצם אנו רואים רעיון דומה בפירוש הר"ן במסכת נדרים בענין הפרת חצי נדר. המשנה¹⁴ אומרת: "ואלו נדרים שהוא מפר, דברים שיש בהן ענוי נפש..." ובגמ'¹⁵: "אמר רב יהודה אמר שמואל: נדרה משתי ככרות, באחת מתענה ובאחת אין מתענה, מתוך שהוא מפר למתענה מפר לשאינו מתענה. ורב אסי אמר ר' יוחנן מפר למתענה ואין מפר לשאין מתענה"

והסביר הר"ן: "...דכיון דנדרה משתי ככרות הרי (הן) נדר אחד, וא"א לו להפר לחצאין דיפרנו כתיב, משום הכי, מתוך שהוא צריך להפר ויכול להפר למתענה משום ענוי נפש, מפר ג"כ לשאין מתענה. דאי אמרת לא מצי מיפר, נמצא שאף הפרתו למתענה אינו כלום..." זהו לשיטת שמואל אבל לפי שיטת ר' יוחנן: "דהני ד'יפרנו' אמר רחמנא דמשמע כוליה ולא פלגיה. היינו לומר שהוא צריך להפר כל הנדר שהוא יכול להפר..." ונראה שהמחלוקת היא בהבנת הפסול של הפרת חצי נדר. לפי שמואל צריך להפר את כל הנדר, כי אם היה יכול להפר רק מה שהיה בידו, עדיין ההפרה תחול רק על חצי הנדר וזה יפסול את כל ההפרה. למרות שעשה כל מה שהיה יכול לעשות, עדיין המציאות שרק חצי הנדר מופר תפסל את ההפרה. ור' יוחנן סובר שלא משנה שרק חצי הנדר הופר. כל זמן שהפר את מה שבידו להפר לא נקרי "חצי נדר". ופסול זה – "חצי נדר" הוא רק אם לא הפר את אשר בידו להפר.

ולפי זה נוכל להסביר את המחלוקת בין הראב"ד לרשב"א בגמ' בקדושין. הראב"ד אמר שחצי עבד חצי בן חורין, הוא פסול מטעם "איש ולא חצי איש". הרשב"א אמר שחצי עבד לא פסול מטעם "חצי איש" ופסול "חצי איש" זהו רק אם אומר בפרוש הרי את מקודשת לי לחצי (ולא לכולו). הראב"ד סובר שאם יש מציאות שרק חצי מקודשת, זהו הפסול "חצי איש". ולכן חצי עבד חצי בן חורין אפילו אם הוא רוצה שתתקדש לכולו, סו"ס בפועל הרי היא מקודשת לחציו – ופסול מטעם "חצי איש". והרשב"א סובר שהתורה פסלה "חצי איש", רק כשבפועל ביכולתו לקדש קדושין גמורים, אך הוא מקדש לחצאין. ואז פסולים הקדושין. וכעין דעת ר' יוחנן בנדרים שכה"ג לא יהווי פסול מטעם "חצי נדר". ולכן מובן מדוע הרשב"א אומר שהפסול "חצי איש" זהו אם אמר לחצי ממש ולא לכולו. ולפי הנ"ל מובן היטב מפני שאם הפסול הוא לקדש "חצי" בפועל אז אם

14. נדרים דף ע"ט ע"א.

15. נדרים דף פב ע"ב, פי הר"ן שם ד"ה "ור' אסי..."

הוא מקדש לחציי ממש אז פסול מטעם "חצי אישי". אבל חצי עבד לא מקדש חצי בפעל. כיון שהעבד מקדש את האשה לכולו, אלא שבמציאות תהיה מקודשת רק לחציו וזה לא בכלל פסול "חצי אישי".

ג. ישוב הדברים

ולכן ע"פ הנ"ל אולי נוכל להסביר ג"כ את המחלקת בין הבבלי לירושלמי. אמרנו שהפסול בגו"ק לחצאין לפי הבבלי הוא מטעם שיור בקנין. שיור בקדושין שלמדנו מהקיש גרושין לחצאין. שהיה פסול מצד השיור בקנין. אמנם הירושלמי אמר שקדושין לחצאין ודאי אינה מקודשת, אבל הסבה לכאורה היא בגלל הפסול "חצי אשה". ולכן נראה להסביר את המחלוקת ע"פ מש"כ לעיל. האם חצי אשה זהו פסול של מעשה הקדושין, או מצד גזה"כ שלא תיתכן מציאות של "חציי" בגו"ק.

הבבלי סובר שהפסול "חצי אשה" זהו פסול במעשה הקדושין ולכן אם אומר לאשה הרי את מקודשת לי חוץ מפלוני אזי מעשה הקדושין שלו לא נגד הדרשה "אשה ולא חצי אשה". מפני שהוא מקדש את כל האשה, ואין זה שיור בקנין, ולכן הבבלי לא סובר שיהיה פסול מטעם "חצי אשה". הירושלמי אמנם סובר, שהפסול ב"חצי אשה" הוא לא פסול במעשה אלא במציאות. ולכן נתן להסביר שלמרות שהאיש קדש את כל האשה מ"מ שייר בקנין ובפעול הרי היא מותרת ליותר מבעל אחד – ולא הווי קדושין.

ונראה להביא עוד ראיה לדברינו בהסבר הירושלמי שיתכן פסול "חצי אשה" למרות שבפעול הוא מקדש את כולה, מתוך קושיית תוס' ר"י הזקן בקדושין¹⁶. בגמ' שם מבואר הדין בשם ר' יוחנן, שבמקרה שאחד אמר הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר לי יום, ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר כי יום וכו'. ר' יוחנן אומר בגלל שהראשון שייר בקנינו אזי "רווחא לחבריה שבק" וצריכה גט מכולם, בודאי ולא מספק. ומובא בראשונים שזהו כאילו אמר הרי את מקודשת לי חוץ מאותן שיקדשך תוך לי יום. ועל זה תוס' ר"י הזקן שואל: "וקשיא לן, והיכן מצינו קדושין בעולם שלא יפסו בכולה אשה, שאם לא קדשה כולה אשה אמר רחמנא ולא חצי אשה". ולכאורה דברי התוס' לא מובנים שהרי כאן במעשה הקדושין, הוא מקדש את כל האשה, אלא ששייר בקדושין למי שיקדש אותה אח"כ. אבל א"א לומר שקידש חצי אשה? אולם לפי מה שהסברנו, מובן שהרי למרות שבמעשה הוא רק שייר בקנין, בסופו של דבר "לא נפסו קדושין בכולה", ולכן זהו פסול "חצי אשה"¹⁷. ולכן יוצא שהירושלמי למד כך שפסול "חצי אשה" זהו פסול במציאות. ולכן הירושלמי למד גירושין לחצאין שפסולים בגלל הפסול "חצי אשה". והבבלי בפרק ט' למד שהפסול "חצי אשה" זהו פסול במעשה, ולכן לא יתכן ש"הרי את מקודשת לי חוץ מפלוני", יכלל בהגדרת "חצי אשה".

עד כאן הסברנו את הירושלמי ומחלוקתו עם הבבלי לפי הראשונים שלומדים כראב"ד וכרשב"א.

II

הסבר בשיטת הרמב"ם

בגמ' בפרק ט' ראינו מח' ר"א וחכמים לגבי גרושין לחצאין. ובהמשך רבי אבא שאל האם הדין זהה בקדושין לחצאין. ובתר דבעיא הדר פשטה, שישנה אותה מח' לגבי קדושין. וא"כ קדושין לחצאין לפי ר"א מותרים, ולפי רבנן אסורים.

16. קדושין דף סי ע"א.

17. הרשב"א לכאורה לשיטתו שהפסול "חצי אשה" הוא פסול במעשה ולא במציאות, לפי שהוא מתרץ את קושיית תוס' ר"י הזקן שם בסוף ד"ה "מתלב ר' חנינא" יואע"ג דאמרינן בפ"ק אשה ולא חצי אשה, הכא לאו חצי אשה הוא דכולה מיקדשא ליה, אלא חצי קנין הוא".

בגמ' בקדושין¹⁶ מבואר: "בא אחד ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר לי יום ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר כ' יום וכו'...אמר רבי יוחנן אפילו מאה תופסין בה".

והטעם: "שוו נפשיה כי שרגא דלבני דכל חד וחד רוחא לחבריה שבק". ומבואר בגמ' ששייר בקנינו לכל אחד. והראשונים¹⁸ מקשים מהגמ' בגיטין. מדוע "אפילו מאה תופסין בה" והיא מקודשת לכל אחד מהם קדושין ודאי. הרי רואים מדברי ר' אבא שלפי חכמים גם בקדושין לחצאין פסול מטעם שיוור בקדושין? והראשונים מתרצים שר' יוחנן אכן חולק על ר' אבא וסי' שאין פסול שיוור בקדושין.

הרמב"ם¹⁹ פוסק: "קדושי כולן תופסים בה וצריכה גט מכל אחד ואחד מפני שהיא מקודשת לכלן בספק". לכאורה משמע שהרמב"ם פוסק כר' יוחנן. אולם ר' יוחנן סובר מקודשת ודאי, והרמב"ם פסק מקודשת מספק?²⁰ והמשך²¹ הרמב"ם פוסק: "האומר לאשה הרי את מקודשת לי חוץ מפלוני, כלומר, שלא תיאסר עליו אלא תהיה אשת איש על כל העולם ולפלוני כפנויה הרי זו מקודשת מספק". ובאר המ"מ שם, שבגמ' גיטין, אחרי שר' אבא פשט את הספק, מובא: "אביי אמר אם תמצא לומר איתא לדרבי אבא... ולכן פסק הרמב"ם לחומרא (מפני קושית אביי). אבל התירוץ הזה, שהרמב"ם לא פסק כר' יוחנן או ר' אבא, קצת דחוק²².

ואולי ע"פ הסוגיא הני"ל ("חצי עבדי") נוכל להסביר את דעת הרמב"ם. הרמב"ם²³ פוסק: "האומר לאשה התקדשי לחציי הרי זו מקודשת. הא למה זה דומה לאומר לה תהיי אשתי את ואחרת שנמצא שאין לה אלא חצי איש. אבל אם אמר לה חצייך מקודש לי אינה מקודשת שאין אשה אחת ראויה לשנים. וכן האומר הרי את מקודשת לי ולזה אינה מקודשת".

ולכאורה הרמב"ם פוסק כדעת רבא בגמ' בקדושין. ומדלא פירש אחרת בפסול של חצייך מקודשת, לכאורה הפסול הוא מטעם "חצי אשה" כפשטות הגמ'. וכמש"כ המבי"ט על הרמב"ם²⁴, וז"ל: "אבל אמר חצייך מקודשת לי אינה מקודשת דאשה אמר רחמנא ולא חצי אשה"²⁵. ולכן אם הרמב"ם אומר שהפסול בחצייך מקודשת זהו "חצי אשה", כמו שהראב"ד הסביר את הגמ', היינו מצפים שהרמב"ם יפסק כמו הראב"ד לגבי חצי עבד – שלא חלים הקדושין כלל. אבל הרמב"ם²⁶ פוסק: "ומי שחציו עבד וחציו בן חורין שקדש בת חורין הרי זה ספק קידושין". וא"כ רואים שלמרות שהרמב"ם פסק שהפסול של חצייך מקודשת הוא מטעם "חצי אשה", בכל זאת פסק שחצי עבד שקדש ה"ז ספק קדושין. ועדיין צ"ע על הרמב"ם. מפני שאם הוא פוסק שפסול חצייך מקודשת זהו מטעם "חצי אשה", מדוע חצי עבד שקדש קדושיו – קדושין.

18. ר"ן ורשב"א.
19. הלי אישות פרק ז' הלי יב".
20. עיין הגהות הרמ"ך שם.
21. ר"מ שם הלי יג.
22. עיין "לחם משנה" שם שמקשה על תירוץ זה.
23. הלי אישות פ"ג הלי ט.
24. "קריית ספר" שם.
25. ועוד צ"ע ברמב"ם בדין "חצי איש". שהרי "קריית ספר" הסביר לפי הרמב"ם שיש פסול "חצי איש" אבל הכא הכי קאמר לה... "אמנם ה"לבוש" מסביר בפסול "חצי אשה": "דאע"ג דאיש אפילו חצי איש, אשה שלמה בעיני" לפי ה"לבוש" לכאורה אין פסול "חצי איש". ועדיין צ"ע ואכמ"ל.
26. פ"ד הלי י"ז.

פי' הרמב"ם בגמ'

ולכן ברור שהרמב"ם יצטרך לפרש את הגמ' בגיטין באופן אחר. מצד אחד הגמ' רצתה להוכיח את דין חצי עבד שקדש, מדין בן חורין שאמר לאשה התקדשי לחצי שמקודשת. ודחתה הגמ' שמקודשת לחציי הוא לא מקדש חצי "דהכי קאמר לה...". אבל חצי עבד הרי היא רק חצי מקודשת. ולכן אין ראייה משם, ונשאר הספק לגבי חצי עבד. ומצד שני הגמ' רצתה להוכיח שחצי עבד שקדש אינה מקודשת מדין חצי מקודשת לי, שאינה מקודשת. וע"ז הגמ' תירצה שאין מכאן ראייה כיון שחצי מקודשת פסול "דשייר בקנינו והא עבד לא שייר בקנינו".

עתה הבנו שהפסול של שיור בקנין זהו פסול כמו כל שיור בקנין, שמצאנו שפסול. (שיור בקניני אישות פסול). אבל לכאורה חצי מקודשת לי זה לא שיור בקנין אלא קדושין גמורין לחציי?

ולכן אפשר להסביר את הגמ' באופן אחר. כשהגמ' רצתה להשוות חצי עבד שקדש לחצי מקודשת לי, "הגמ' ידעה" כבר שהפסול בחצי מקודשת זהו "חצי אשה". אבל עדיין לא היתה ידועה ההגדרה שהפסול הוא במציאות (עי' מש"כ לעיל). שאם בסופו של דבר ישנו "חצי איש", הקדושין בטלים (וני"מ חצי עבד חצי בן חורין שקדש). חצי עבד למקודשת לחציי, כוונת הגמ' לחידוש זה (שהפסול הוא במציאות שנוצרה). אבל הגמ' דחתה את זה וכי "דשייר בקנינו", והכוונה שפסול של "חצי אשה" זהו לא פסול של מציאות כמש"כ, ולכן היה טעם וצורך להשוות חצי עבד לחצי מקודשת. אולם כוונת הגמ' לומר שפסול "חצי איש" הוא רק כשיכול לקדש יותר וקדש רק חצי, וכמש"כ. אבל חצי עבד שעושה כל מה שביכולתו למרות שבסופו של דבר רק חצי קדש את האשה, לא פסול מטעם "חצי אשה".

ישוב דבריו לפ"ז

ולפי זה, אולי נוכל להבין את הרמב"ם שפסק באומר הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר לי יום, ובא אחר ואמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר כי יום. כרי יוחנן שצריכה גט מכולם מפני שהיא מקודשת מספק לכולן. ושאלנו: הרמב"ם כמאן? והראשונים כאן מסבירים שמקרה זה כאילו אמר לה הרי את מקודשת לי חוץ מאותו פלוני שיקדשך תוך לי יום, ולפי מה שאמרנו הרמב"ם מובן. ובאמת פסק כרי יוחנן, ולכן אין פסול שיור בקדושין שהרי לא נלמד מהיקש, והווי ספק קדושין מפני שהגמ' נשאת בספק בענין הגדרת "חצי אשה". ולכן מקודשת חוץ מפלוני זהו לכאורה רק שיור בקנין ולא "חצי אשה". אבל בגלל שהרמב"ם ס"ל שיתכן שפסול "חצי אשה" זהו פסול במציאות כמש"כ בירושלמי, הרי זה ספק.